

**ΑΠΟΨΕΙΣ ΜΙΚΡΩΝ - ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΚΟΙΝΩΝΙΩΝ ΣΧΕΤΙΚΑ ΜΕ
ΣΥΓΧΡΟΝΑ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΙΚΑ ΖΗΤΗΜΑΤΑ:
Η ΠΕΡΙΠΤΩΣΗ ΤΗΣ ΣΚΥΡΟΥ**

Βασιλική Μπέλτσιου

Φοιτήτρια Τμήματος Περιβάλλοντος
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
E-mail: mp.vaco@gmail.com

Κωνσταντίνα Αλεξάνδρου

Φοιτήτρια Τμήματος Περιβάλλοντος
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
E-mail: nantia357@gmail.com

Μαρία Κ. Σελεβέντη

Φυσικός, M.Sc., Sc.M - Δημοσιογράφος
Υποψήφια Διδάκτωρ Περιβαλλοντικής Επικοινωνίας και Εκπαίδευσης
Τμήμα Περιβάλλοντος
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
E-mail: maria.seleventi@gmail.com, seleventi@env.aegean.gr

Αριστέα Κουνάνη

T. Γεωπόνος, M.Sc.
Υποψήφια Διδάκτωρ Περιβαλλοντικής Επικοινωνίας και Εκπαίδευσης
Τμήμα Περιβάλλοντος
Πανεπιστήμιο Αιγαίου
E-mail: akounani@yahoo.gr, kounani@env.aegean.gr

Κωνσταντίνα Σκαναβή

Κοσμήτορας Σχολής Δημόσιας Υγείας
Πανεπιστήμιο Δυτικής Αττικής
E-mail: kskanavi@uniwa.gr

« Η παρούσα πτυχιακή εργασία έγινε δεκτή για δημοσίευση στον 12ο τόμο της σειράς: **Θέματα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων** με θέμα “*Κοινωνία και Άνθρωπος*” από το Τμήμα Δασολογίας και Διαχείρισης Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων της Σχολής Επιστημών Γεωπονίας και Δασολογίας του Δημοκρίτειου Πανεπιστημίου Θράκης. Επίσης, θα παρουσιαστεί στο συνέδριο «**IV INTERNATIONAL CONFERENCE ON TOURISM DYNAMICS AND TRENDS**» Rome(Italy), 22-24 October, 2019. »

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

<i>ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....</i>	<i>4</i>
<i>Εισαγωγή</i>	<i>4</i>
<i>Περιβαλλοντικά Ζητήματα ανά τον πλανήτη</i>	<i>5</i>
<i>Περιβαλλοντικά ζητήματα στην Ελλάδα.....</i>	<i>6</i>
<i>Περιβαλλοντικά ζητήματα νησιωτικής Ελλάδας.....</i>	<i>7</i>
<i>Απόψεις πολιτών για τα σύγχρονα περιβαλλοντικά ζητήματα σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο</i>	<i>8</i>
<i>Η Περίπτωση της Σκύρου.....</i>	<i>9</i>
<i>Μεθοδολογία.....</i>	<i>10</i>
<i>Αποτελέσματα.....</i>	<i>10</i>
<i>Συμπεράσματα - Συζήτηση</i>	<i>17</i>
<i>Βιβλιογραφία.....</i>	<i>19</i>

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η αυξανόμενη πολυπλοκότητα και η παγκοσμιοποίηση των σύγχρονων περιβαλλοντικών ζητημάτων, καθιστά επιτακτικά αναγκαία την ενεργό συμμετοχή των πολιτών σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Η περιβαλλοντική εκπαίδευση διαδραματίζει καθοριστικό ρόλο στη διαμόρφωση αντιλήψεων, στην ανάπτυξη στάσεων και την ενθάρρυνση συμπεριφορών φιλικών προς το περιβάλλον, ευαισθητοποιώντας τους πολίτες γύρω από τα περιβαλλοντικά ζητήματα και κινητοποιώντας τους να αναλάβουν ενεργό δράση για την επίλυσή τους. Η παρούσα έρευνα διεξήχθη το καλοκαίρι του 2018 στη νησί της Σκύρου, όπου υλοποιείται από το 2015 το «Πρόγραμμα Σκύρος», με τη χρήση ενός δομημένου ερωτηματολογίου. Σκοπός της έρευνας ήταν η αποτύπωση των αντιλήψεων των κατοίκων του νησιού για τα κυριότερα περιβαλλοντικά ζητήματα σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Παράλληλα, έγινε αξιολόγηση της συμμετοχής τους σε δράσεις που βελτιώνουν ή προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον του νησιού, αλλά και της πρόθεσής τους για αλλαγή συμπεριφοράς και ανάληψη ενεργού δράσης. Τέλος, μέσω της έρευνας αυτής αποτυπώθηκαν οι αντιλήψεις των κατοίκων σχετικά με την περιβαλλοντική εκπαίδευση και την πρόθεσή τους να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικά προγράμματα για διάφορα περιβαλλοντικά ζητήματα.

Τα αποτελέσματα της έρευνας κατέδειξαν ότι η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων εμφανίζει αυξημένη ανησυχία για το περιβάλλον, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, με το ζήτημα της διαχείρισης των στερεών αποβλήτων να παρουσιάζεται ως το πλέον σημαντικό περιβαλλοντικό ζήτημα σε τοπικό επίπεδο. Παρά το γεγονός ότι οι Σκυριανοί εκδήλωσαν μεγάλη προθυμία για να συμβάλουν ενεργά στην προστασία του περιβάλλοντος και να συμμετάσχουν σε δράσεις που βελτιώνουν ή προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον του νησιού, μόνο οι μισοί από αυτούς έχουν συμμετέχει στην πράξη. Παράλληλα, εμφάνισαν την πεποίθηση ότι χρειάζονται περισσότερη εκπαίδευση σε θέματα περιβάλλοντος και εκδήλωσαν ιδιαίτερη προθυμία στην παρακολούθηση περιβαλλοντικών προγραμμάτων.

Λέξεις Κλειδιά: *Απόψεις κοινού σε περιβαλλοντικά ζητήματα, πρόθεση για περιβαλλοντική δράση, περιβαλλοντική εκπαίδευση, Σκύρος*

Εισαγωγή

Αδιαμφισβήτητα, η έλλειψη περιβαλλοντικής γνώσης αποτελεί καθοριστικό παράγοντα στην απουσία προσωπικής δέσμευσης για την προστασία του περιβάλλοντος. Επιπρόσθετα, ακόμα και αν οι πολίτες αντιλαμβάνονται τη σοβαρότητα της προσωπικής συμμετοχής σε δράσεις για την εξάλειψη των περιβαλλοντικών ζητημάτων, ο αριθμός των διατεθειμένων να επιβαρυνθούν οικονομικά για την προστασία του περιβάλλοντος είναι εξαιρετικά περιορισμένος (Peycheva et al. 2014). Ωστόσο, αισιοδοξία γεννά το γεγονός ότι η όξυνση των περιβαλλοντικών ζητημάτων τα τελευταία χρόνια, έχει αυξήσει την ανησυχία των πολιτών και την επιθυμία τους για συμμετοχή σε δράσεις προστασίας του περιβάλλοντος (Vastola et al. 2017). Αν και τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι

παγκόσμιου ενδιαφέροντος, η αντίληψη του βαθμού σπουδαιότητάς τους καθώς και η στάση των πολιτών απέναντι στους τρόπους αντιμετώπισής τους παρουσιάζουν διαφοροποιήσεις στα διάφορα έθνη (Peyscheva et al. 2014). Είναι γεγονός ότι η σημερινή περιβαλλοντική κρίση απαιτεί, κυρίως, κοινωνικές λύσεις. Πέρα από την αύξηση της περιβαλλοντικής γνώσης των πολιτών, η περιβαλλοντική εκπαίδευση, συμβάλει σημαντικά στη διαμόρφωση αντιλήψεων, στην ανάπτυξη στάσεων και στην ενθάρρυνση φιλο-περιβαλλοντικών συμπεριφορών, αυξάνοντας την ευαισθητοποίησή τους γύρω από τα σύγχρονα περιβαλλοντικά ζητήματα και καθιστώντας τους ενεργούς πολίτες (Τσαμπούκου – Σκαναβή 2004, Τζαμπερή 2010, Chourdi et al. 2016, Uyanik 2016, Law et al. 2017).

Σκοπός της παρούσας έρευνας ήταν, μέσα από μια εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση, να αποτυπωθούν οι αντιλήψεις του κοινού για τα σύγχρονα περιβαλλοντικά ζητήματα που απασχολούν τον πλανήτη. Στη συνέχεια στόχευσε στην αποτύπωση των απόψεων μια μικρής ελληνικής κοινωνίας, όπως αυτής της Σκύρου, σχετικά με τα κυριότερα περιβαλλοντικά ζητήματα αλλά και τις προκλήσεις σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο. Ταυτόχρονα, έγινε προσπάθεια να καταγραφεί η συμμετοχή των κατοίκων σε δράσεις που βελτιώνουν ή προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον του νησιού, αλλά και η πρόθεσή τους για αλλαγή συμπεριφοράς και ανάληψη ενεργού δράσης. Τέλος, αποτυπώθηκαν οι αντιλήψεις των κατοίκων σχετικά με την περιβαλλοντική εκπαίδευση, καθώς επίσης και η πρόθεσή τους να παρακολουθήσουν εκπαιδευτικά περιβαλλοντικά προγράμματα. Η Σκύρος είναι ένα νησί το οποίο παρουσιάζει ιδιαίτερο ερευνητικό ενδιαφέρον, εφόσον φιλοξενεί το πολυβραβευμένο πρόγραμμα περιβαλλοντικής επικοινωνίας «Skyros Project» τα τελευταία 5 έτη.

Περιβαλλοντικά Ζητήματα ανά τον πλανήτη

Αδιαμφισβήτητα, η σύγχρονη εποχή χαρακτηρίζεται από σοβαρές και συχνά μη αναστρέψιμες επιπτώσεις στο περιβάλλον, αποτέλεσμα της έντονης και ανεξέλεγκτης ανθρώπινης δραστηριότητας. Η ριζική αλλαγή της σχέσης κοινωνίας και περιβάλλοντος, με την έκρηξη της βιομηχανικής επανάστασης και την απομάκρυνση του ανθρώπου από τη φύση, οδήγησε στην αλόγιστη εκμετάλλευση των φυσικών της πόρων και τη συνακόλουθη υποβάθμιση του περιβάλλοντος (Τσαμπούκου – Σκαναβή 2004). Σύμφωνα με έρευνα της μη κυβερνητικής οργάνωσης Global Footprint Network, η ανθρωπότητα καταναλώνει το τρέχον διάστημα τους πόρους του πλανήτη 1,75 φορές ταχύτερα από τις δυνατότητες των οικοσυστημάτων να τους ανανεώνουν (Global Footprint Network 2019).

Η οικονομική ανάπτυξη και η ραγδαία αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού, σε συνδυασμό με τα φαινόμενα αστικοποίησης και εκβιομηχάνισης, οδήγησε στην όξυνση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, τόσο σε τοπικό όσο και σε εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο (Cengiz & Dagli 2016). Ο ανθρώπινος πληθυσμός της Γης άγγιξε το 2019 τα 7,7 δισεκατομμύρια, ενώ το 2050 αναμένεται να φθάσει τα 9,7 δις. και το 2100 τα 11 δις (United Nations 2019a). Αξιοσημείωτη είναι και η μελέτη των Ηνωμένων Εθνών σχετικά με την αστικοποίηση, σύμφωνα με την οποία, μέχρι το 2050, σχεδόν επτά στους δέκα ανθρώπους (68% του συνολικού πληθυσμού του πλανήτη) θα κατοικεί σε αστικά κέντρα (από 55% το 2017), αύξηση η οποία αντιστοιχεί σε 2,5 δισεκατομμύρια ανθρώπους (United Nations 2019b).

Μεταξύ των σημαντικότερων περιβαλλοντικών ζητημάτων που καλείται ο πλανήτης να αντιμετωπίσει στο σύνολό του, είναι η υπερθέρμανση του πλανήτη και η αλλαγή του κλίματος, οι επιπτώσεις της οποίας θέτουν ζητήματα βιωσιμότητάς του (Peycheva et al. 2014, Tunprawat et al. 2017). Η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, οι δασικές πυρκαγιές, τα συνεχώς αυξανόμενα σε συχνότητα, ένταση και έκταση ακραία καιρικά φαινόμενα, όπως τα συχνότερα και εντονότερα κύματα καύσωνα, εντονότερες και συχνότερες καταιγίδες, πλημμύρες και ξηρασίες, όλα επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής που απειλούν τα φυσικά οικοσυστήματα, την οικονομία, την ανθρώπινη υγεία και ευημερία (EEA 2017). Σύμφωνα με τους Haines και Ebi (2019), οι αυξανόμενες παγκόσμιες θερμοκρασίες εκτιμάται ότι θα προκαλέσουν περισσότερους από 250.000 θανάτους ετησίως από το 2030 έως το 2050, εκτίμηση που ξεπερνά αυτή του Παγκόσμιου Οργανισμού Υγείας το 2014. Επιπρόσθετα, η αέρια ρύπανση, η ρύπανση υδάτων, η ρύπανση εδαφών, η διαχείριση των αποβλήτων, η μείωση της βιοποικιλότητας, η αποψίλωση των δασών, η μείωση της στοιβάδας του όζοντος, η οξίνιση των ωκεανών, η όξινη βροχή, η ερημοποίηση και η εξάντληση των φυσικών πόρων, συμπληρώνουν τη λίστα των σημαντικότερων περιβαλλοντικών ζητημάτων και προκλήσεων με τα οποία είναι αντιμέτωπος ο πλανήτης (Peycheva et al. 2014, Chourdi et al. 2016, Tunprawat et al. 2017). Σαφέστατα, λόγω της παγκοσμιοποίησης όλων αυτών των περιβαλλοντικών ζητημάτων, λίγες κοινωνίες παραμένουν άθικτες ή θίγονται σε μικρό βαθμό από αυτά (Peycheva et al. 2014). Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί το νησί Henderson, ένα απομακρυσμένο και ακατοίκητο νησί στο νότιο Ειρηνικό, το οποίο δέχεται επισκέψεις μόνο για επιστημονικούς σκοπούς κάθε 5 με 10 χρόνια. Παρά το γεγονός ότι το νησί εντάχθηκε από το 1988 στα Μνημεία Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO και χαρακτηρίστηκε ως «άθικτος παράδεισος», τα τελευταία χρόνια παρουσιάζει την υψηλότερη συγκέντρωση ρύπανσης από πλαστικά σε όλον τον πλανήτη (Lavers & Bond 2017).

Περιβαλλοντικά ζητήματα στην Ελλάδα

Η ταχεία οικονομική ανάπτυξη και η αύξηση των εισοδημάτων κατά την δεκαετία 2000-2010 στην Ελλάδα, οδήγησε σε αύξηση των περιβαλλοντικών πιέσεων. Παράλληλα, η αλματώδης ανάπτυξη του τουρισμού, η αύξηση των μεταφορών, η κατασκευή οδικών δικτύων και υποδομών, η αστικοποίηση και η άναρχη ανάπτυξη των παράκτιων περιοχών, καθώς και οι αλλαγές σε σημαντικούς τομείς όπως η βιομηχανία, η ενέργεια και η γεωργία, διαδραμάτισαν σημαντικό ρόλο στην υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος (Valavanidis & Vlachogianni 2011). Χαρακτηριστικό παράδειγμα της οικονομικής και τουριστικής ανάπτυξης είναι το φαινόμενο του υπερτουρισμού που έχει λάβει τρομακτικές διαστάσεις σε περιοχές όπως η Σαντορίνη, όπου εκτιμάται ότι αν δεν ληφθούν μέτρα για τη διαχείριση της υπερβάλλουσας κίνησης, με την κατανάλωση νερού και τη δόμηση να έχουν ξεπεράσει τη φέρουσα ικανότητα και τη συσσώρευση μεγάλου όγκου απορριμμάτων να υποβαθμίζει το νησί, θα επέλθει περιβαλλοντική κατάρρευση με άμεσες τουριστικές και οικονομικές προεκτάσεις.

Η Ελλάδα αντιμετωπίζει πληθώρα περιβαλλοντικών ζητημάτων, μεταξύ των οποίων η αέρια ρύπανση, κυρίως στις αστικές περιοχές, όπου οι κάτοικοι εκτίθενται σε ένα σύνθετο μείγμα ατμοσφαιρικών ρύπων, με αντίστοιχα πολυάριθμες και διαφοροποιημένες πηγές προέλευσης. Παρά την παρατηρούμενη σταθεροποίηση της

ποιότητας του αέρα τις τελευταίες δεκαετίες, εξακολουθούν να καταγράφονται υπερβάσεις των προβλεπόμενων οριακών τιμών για την προστασία της υγείας (ΕΚΠΑΑ 2018). Μάλιστα, η οικονομική ύφεση που αντιμετωπίζει η Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, ενέτεινε το φαινόμενο της αιθαλομίχλης, προκαλώντας εκτόξευση των συγκεντρώσεων των αιωρούμενων σωματιδίων (Valavanidis et al. 2015). Άλλα σημαντικά περιβαλλοντικά ζητήματα που αντιμετωπίζει η Ελλάδα είναι η ρύπανση των υδάτινων οικοσυστημάτων, η υποβάθμιση των παράκτιων ζωνών, η απώλεια της βιοποικιλότητας - αν και αναγνωρίζεται ως μάλλον ικανοποιητική σε σύγκριση με την υπόλοιπη Ευρωπαϊκή Ένωση – (ΕΚΠΑΑ 2018), καθώς και η αύξηση των αστικών και βιομηχανικών αποβλήτων (Valavanidis & Vlachogianni 2011). Ειδικότερα, η Ελλάδα βρίσκεται στη 13η θέση της λίστας παραγωγής αστικών απορριμμάτων στην Ευρώπη, με 504 κιλά απορριμμάτων/άτομο/έτος το 2017, από 458 κιλά το 2008 (EEA 2019a). Δυστυχώς, ο τομέας της διαχείρισης των αποβλήτων παραμένει ο πλέον προβληματικός, λόγω του χρόνιου προβλήματος των Χώρων Ανεξέλεγκτης Διάθεσης Αποβλήτων (ΧΑΔΑ), της έλλειψης ικανοποιητικών υποδομών διαχείρισης επικίνδυνων βιομηχανικών αποβλήτων και της δυσλειτουργίας των νόμιμων Χώρων Υγειονομικής Ταφής Απορριμμάτων (ΧΥΤΑ) (ΕΚΠΑΑ 2018). Σύμφωνα με έρευνα του Ευρωπαϊκού Οργανισμού Περιβάλλοντος, η Ελλάδα εξακολουθεί να στέλνει σε ΧΥΤΑ το 80% των αστικών απορριμμάτων της, με το ποσοστό ανακύκλωσης να παραμένει εξαιρετικά χαμηλό (17% σύμφωνα με στοιχεία του 2016)(EEA 2019b). Εκτός των άλλων ζητημάτων, η Ελλάδα, ως χώρα της Μεσογείου, χαρακτηρίζεται ως μια χώρα ευάλωτη στις επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής. Σύμφωνα με ερευνητές του Εθνικού Αστεροσκοπείου Αθηνών, το θερμικό βιοκλίμα της Μεσογείου υπέστη σημαντική θέρμανση κατά τη διάρκεια των τελευταίων 30 ετών. Ειδικότερα για την Ελλάδα, καταγράφεται στατιστικώς σημαντική μείωση του αριθμού των «κρύων νυχτών» (νύκτες που κάποιος αισθάνεται δροσιά/κρύο) και αύξηση των «ζεστών ημερών» (ημέρες που κάποιος αισθάνεται δυσφορία λόγω ζέστης) (Giannaros et al. 2018). Παράλληλα, η αύξηση των ημερών καύσωνα, η μείωση των βροχοπτώσεων και η ταυτόχρονη αύξηση του ποσοστού των ακραίων βροχοπτώσεων, αυξάνει τον κίνδυνο τόσο για πλημμυρικά επεισόδια όσο και για εξάπλωση πυρκαγιών στα περιαστικά δάση (WWF Ελλάς 2009).

Περιβαλλοντικά ζητήματα νησιωτικής Ελλάδας

Οι φυσικοί πόροι και η πολιτιστική κληρονομιά των ελληνικών νησιών είναι τεράστια. Ωστόσο, τα νησιά του Αιγαίου είναι εξαιρετικά ευαίσθητα συστήματα και διατρέχουν μεγάλο κίνδυνο υποβάθμισης εξαιτίας της υπερεκμετάλλευσης των φυσικών τους πόρων. Τα ιδιαίτερα μορφολογικά και οικολογικά χαρακτηριστικά τους, αυξάνουν την τρωτότητά τους σε ορισμένες απειλές και φαινόμενα όπως η άνοδος της στάθμης της θάλασσας, οι φυσικές καταστροφές, η υπερεκμετάλλευση των φυσικών πόρων (Rietbergen et al. 2008), η διάβρωση των ακτών και η υφαλμύρωση των υπόγειων υδροφορέων (Vivero 1995). Η έλλειψη ορθολογικής διαχείρισης των υδάτινων πόρων και η αυξανόμενη ζήτησή τους, τα καθιστούν πιο ευάλωτα στις μεταβολές της στάθμης της θάλασσας. Η οικονομική ανάπτυξη οδηγεί ταυτόχρονα σε αυξημένη ζήτηση πόρων, μερικοί από τους οποίους είναι μη ανανεώσιμοι (Briguglio & Briguglio 2002, Styliadis et al. 2007). Το σημερινό μοντέλο τουριστικής ανάπτυξης με βάση τον «μαζικό τουρισμό» συνεπάγεται την αυξανόμενη υποβάθμιση της ποιότητας του φυσικού περιβάλλοντος των ελληνικών νησιών. Ο τουρισμός αποτελεί σημαντικό οικονομικό τομέα που κυριαρχεί συχνά στην

οικονομία των ελληνικών νησιών, αποτελεί όμως μια όλο και μεγαλύτερη πηγή ρύπανσης σε όλο τον κόσμο. Σε μικρά νησιά, το πρόβλημα μπορεί να είναι ακόμη πιο σοβαρό, δεδομένων των περιορισμένων διαθέσιμων πόρων για την επεξεργασία και τη διάθεση των αποβλήτων και των ρύπων και της ευπάθειας των οικοσυστημάτων τους (Hassan et al. 2005). Επιπλέον, ο μεγάλος όγκος των αποβλήτων (στερεών και υγρών) που δημιουργούνται από τον τουρισμό είναι ένα σημαντικό πρόβλημα, εφόσον ο χώρος για τη διάθεσή τους στα νησιά είναι περιορισμένος (Sheldon 2005). Αυτά τα ζητήματα μπορεί να είναι ιδιαίτερα οξυμένα σε νησιά τα οποία εμφανίζουν υψηλή τουριστική κίνηση, σχετικά με το αριθμό των μόνιμων κατοίκων του και την έκτασή τους (Briguglio & Briguglio 2002, Cullen et al. 2004).

Η υποβάθμιση των φυσικών πόρων, όπως αυτή των υδάτων και του εδάφους, εξαιτίας του γεγονότος ότι μπορεί να απειλήσει τις λειτουργίες των φυσικών οικοσυστημάτων ανάλογα βέβαια με το βαθμό εκμετάλλευσης των πόρων αυτών, θέτει τα όρια για τη βιώσιμη ανάπτυξη των νησιών. Αποδεδειγμένα, οι πόροι αυτοί που υποβαθμίζονται δε θα αποκατασταθούν λόγω της μικρής δυναμικότητας αυτών των κλειστών συστημάτων για ανάκαμψη (Goldsmith 1991).

Απόψεις πολιτών για τα σύγχρονα περιβαλλοντικά ζητήματα σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο

Οι απόψεις των πολιτών σχετικά με τη σπουδαιότητα της προστασίας του περιβάλλοντος διαφοροποιούνται από χώρα σε χώρα, όπως προκύπτει από έρευνα του Ευρωβαρόμετρου, σε 28 χώρες της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Οι Έλληνες πολίτες ανησυχούν για το περιβάλλον σε ποσοστό αισθητά υψηλότερο του ευρωπαϊκού μέσου όρου, με το 69% των Ελλήνων πολιτών να θεωρεί «πολύ σημαντική» την προστασία του περιβάλλοντος, τη στιγμή που το αντίστοιχο ποσοστό για τους υπόλοιπους Ευρωπαίους διαμορφώνεται στο 56% (European Commission 2017). Ακόμα μεγαλύτερο παρουσιάζεται το ποσοστό των Ελλήνων πολιτών που ανησυχούν για το περιβάλλον, σύμφωνα με πανελλαδική έρευνα που πραγματοποίησε για λογαριασμό του Έργου LIFE-IP 4 NATURA η εταιρία δημοσκοπήσεων Marc, το καλοκαίρι του 2018, με τους 9 στους 10 πολίτες να αντιλαμβάνονται τον κίνδυνο από την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και την εξαφάνιση ειδών ζώων και φυτών. Παράλληλα, όσον αφορά την ενεργό δράση των πολιτών για την προστασία του περιβάλλοντός, 7 στους 10 Έλληνες δηλώνουν ότι κάνουν προσπάθειες για την προστασία του, με την ανακύκλωση να καταγράφεται σαν πιο πιθανή ενέργεια προς αυτή την κατεύθυνση, με ποσοστό 70%. Επιπρόσθετα 2 στους 10 Έλληνες δηλώνουν ότι κάνουν κάποιες προσπάθειες, αλλά θα ήθελαν να κάνουν περισσότερα (WWF Ελλάς 2018).

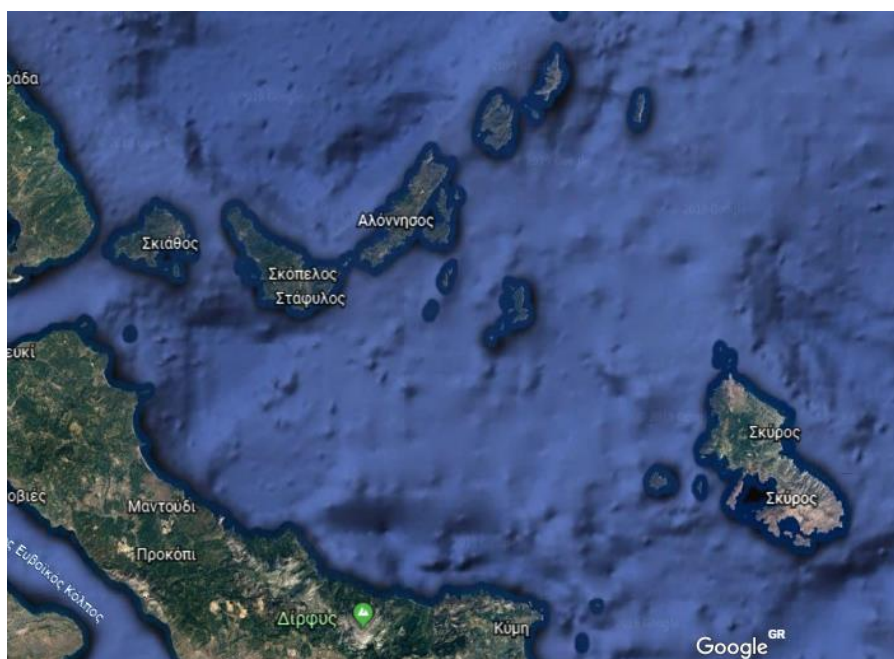
Όσον αφορά τις αντιλήψεις των Ελλήνων σχετικά με τα σημαντικότερα περιβαλλοντικά ζητήματα, στην πρώτη θέση βρίσκονται τα στερεά απόβλητα με ποσοστό 30,6%, η ατμοσφαιρική ρύπανση (19,4%) και η ρύπανση θαλασσών και υδάτων (8,9%) (WWF Ελλάς 2018). Διαφοροποιήσεις παρουσιάζουν τα αντίστοιχα ποσοστά στην έρευνα του Ευρωβαρόμετρου με την αέρια ρύπανση να βρίσκεται στην πρώτη θέση με ποσοστό 52%. Ακολουθούν η γεωργική ρύπανση και η υποβάθμιση του εδάφους (47%), η θαλάσσια ρύπανση (46%), η ρύπανση των ποταμών, των λιμνών και των υπόγειων υδάτων (44%). Η κλιματική αλλαγή βρίσκεται στην 5^η θέση με ποσοστό 43%, μαζί με την μείωση ή εξαφάνιση ειδών και φυσικών οικοσυστημάτων. Τέλος οι Έλληνες φαίνεται να θεωρούν λιγότερο σημαντικό

περιβαλλοντικό ζήτημα την αυξανόμενη ποσότητα αποβλήτων με ποσοστό 31% (European Commission 2017).

Στο σύνολο των 28 χωρών της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σημαντικότερο περιβαλλοντικό ζήτημα είναι η κλιματική αλλαγή με ποσοστό 51%, ακολουθούμενο από την ατμοσφαιρική ρύπανση (46%), την αυξανόμενη ποσότητα αποβλήτων (40%), τη ρύπανση των ποταμών των λιμνών και των υπόγειων υδάτων (36%), τη γεωργική ρύπανση και την υποβάθμιση του εδάφους (34%), τη μείωση ή την εξαφάνιση ειδών και φυσικών οικοσυστημάτων (33%) και τη θαλάσσια ρύπανση (33%). Στις 3 τελευταίες θέσεις βρίσκονται η έλλειψη πόσιμου νερού (30%), ο συχνές ξηρασίες ή πλημμύρες (25%) και η ηχορύπανση (10%) (European Commission 2017).

Η Περίπτωση της Σκύρου

Το νησί της Σκύρου είναι το νοτιότερο νησί του συμπλέγματος των Σποράδων, στο κέντρο του Αιγαίου (Εικόνα 1). Βρίσκεται σχεδόν 30 χλμ. Από την Εύβοια (Encyclopedia Britannica 2017) και έχει πληθυσμό 2.888 κατοίκων (Ελληνική Στατιστική Αρχή, 2014). Οι κάτοικοι της Σκύρου ασχολούνται κυρίως με τη γεωργία, την κτηνοτροφία (γνωστή για τα μικρόσωμα Σκυριανά αλογάκια), την αλιεία, τη ελαφρά βιομηχανία και τη συλλογή ρητινών, ενώ σε γενικές γραμμές, η Σκύρος παρουσιάζει ήπια τουριστική ανάπτυξης (Petrakorouli 2015).

Εικόνα 1. Χάρτης Συμπλέγματος Σποράδων

Η Σκύρος είναι ένα μικρό νησί με πλούσια φυσική κληρονομιά. Το Νότιο τμήμα του νησιού και οι περισσότερες γύρω νησίδες, αποτελούν Ζώνες Ειδικής Προστασίας της ορνιθοπανίδας (ΖΕΠ), μέρος του δικτύου NATURA 2000.

Παράλληλα, η Σκύρος είναι ένα νησί πολυβραβευμένο για τις φιλικές προς το περιβάλλον δράσεις και την πενταετή υλοποίηση του «Skyros Project», ενός

προγράμματος περιβαλλοντικής επικοινωνίας που προέκυψε από τη συνεργασία μεταξύ του Τμήματος Δημόσιας και Κοινοτικής Υγείας της Σχολής Δημόσιας Υγείας του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής με το Τμήμα Περιβάλλοντος του Πανεπιστημίου Αιγαίου και το Λιμενικό Ταμείο Σκύρου (ΛΤ Σκύρου, ΝΠΔΔ), τον φορέα Διοίκησης και Εκμετάλλευσης του Λιμένα της Σκύρου.

Μεθοδολογία

Η παρούσα έρευνα διεξήχθη στο νησί της Σκύρου, τον Ιούλιο του 2018. Το δείγμα αποτελείτο από 140 συμμετέχοντες – μόνιμους κατοίκους του νησιού, η επιλογή των οποίων έγινε τυχαία.

Τα πρωτογενή δεδομένα της έρευνας συλλέχθηκαν μέσω ερωτηματολογίων, που αποτελούνταν συνολικά από 21 ερωτήσεις (20 ερωτήσεις κλειστού τύπου - διχοτομικές, βαθμονόμησης και διαβαθμισμένης κλίμακας και 1 ερώτηση ανοιχτού τύπου), με τη μέθοδο της άμεσης παράδοσης και παραλαβής. Οι ερωτήσεις που χρησιμοποιήθηκαν προέκυψαν από εκτενή βιβλιογραφική ανασκόπηση παρεμφερών ερευνών του ίδιου πεδίου, και ήταν κατηγοριοποιημένες σε 3 μέρη. Οι πρώτες 7 ερωτήσεις αφορούσαν δημογραφικά στοιχεία, οι επόμενες 8 τα περιβαλλοντικά ζητήματα σε τοπικό, εθνικό και παγκόσμιο επίπεδο, και οι υπόλοιπες 6 τη συμμετοχή και την πρόθεση για συμμετοχή σε περιβαλλοντικές δράσεις.

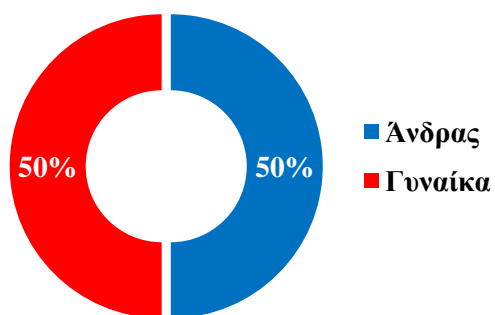
Για την επεξεργασία των δεδομένων χρησιμοποιήθηκε το πρόγραμμα Microsoft Excel.

Αποτελέσματα

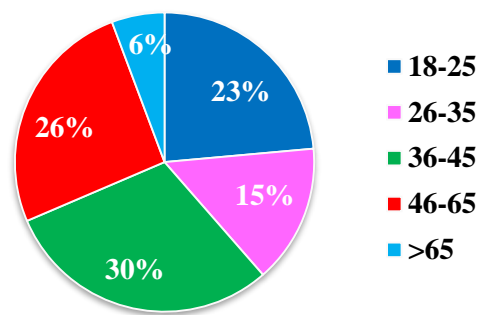
Όπως προαναφέρθηκε στη «Μεθοδολογία», οι συμμετέχοντες στην έρευνα κλήθηκαν να απαντήσουν σε ερωτήσεις οι οποίες ήταν κατηγοριοποιημένες σε τρία μέρη. Με παρόμοιο τρόπο λοιπόν θα παρουσιαστούν και τα αποτελέσματα της έρευνας.

Δημογραφικά

Το πρώτο μέρος αποσκοπούσε στο να σκιαγραφήσει την τρέχουσα δημογραφική και κοινωνική εικόνα του δείγματος. Τα Γραφήματα 1 και 2 απεικονίζουν την κατανομή του δείγματος ως προς το φύλο και την ηλικία των συμμετεχόντων, ενώ στα Γραφήματα 3 και 4 απεικονίζονται η οικογενειακή κατάσταση και ο αριθμός παιδιών των συμμετεχόντων.

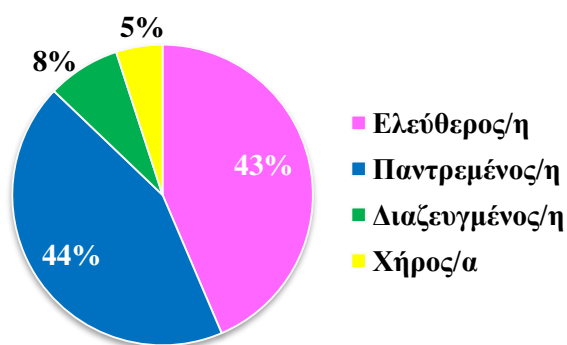

Γράφημα 1. Φύλο συμμετεχόντων

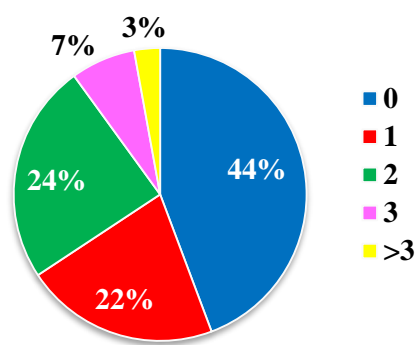

Γράφημα 2. Ηλικία συμμετεχόντων

Η οικογενειακή κατάσταση και ο αριθμός παιδιών των συμμετεχόντων απεικονίζονται στα Γραφήματα 3 και 4.

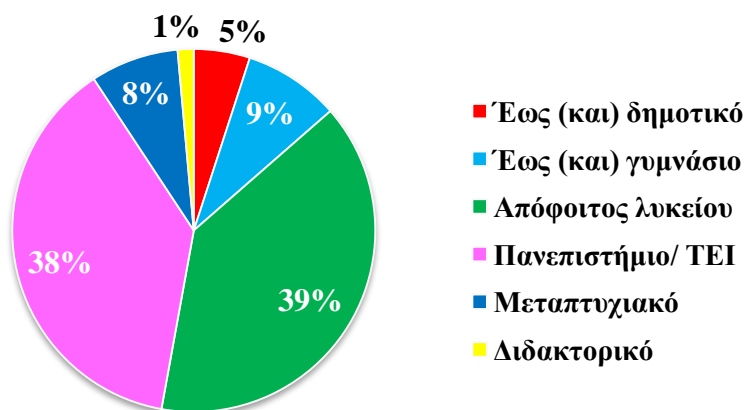

Γράφημα 3. Οικογενειακή κατάσταση συμμετεχόντων

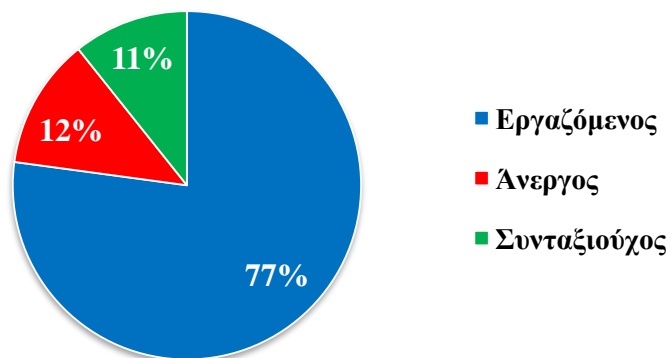

Γράφημα 4. Αριθμός παιδιών συμμετεχόντων

Όσον αφορά το επίπεδο εκπαίδευσης του δείγματος και την επαγγελματική τους κατάσταση παρουσιάζονται στα Γραφήματα 5 και 6 αντίστοιχα.

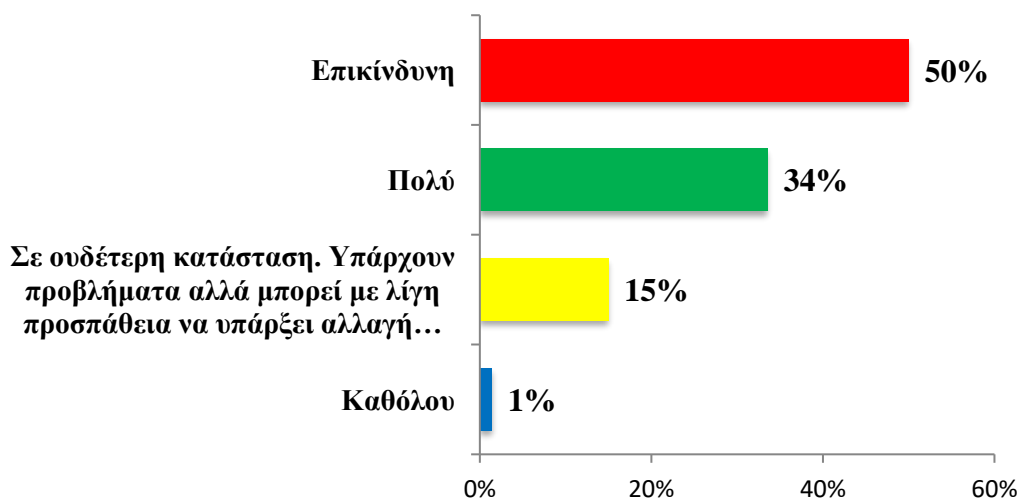
Γράφημα 5. Επίπεδο εκπαίδευσης συμμετεχόντων

Γράφημα 6. Επαγγελματική κατάσταση συμμετεχόντων

Απόψεις Σκυριανών για τα περιβαλλοντικά ζητήματα

Το δεύτερο μέρος των ερωτήσεων αποσκοπούσε στην αξιολόγηση των αντιλήψεων σχετικά με τα περιβαλλοντικά ζητήματα σε παγκόσμιο, εθνικό και τοπικό επίπεδο. Αρχικά οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να εκφράσουν τις απόψεις τους σχετικά με την τροχιά ρύπανσης του περιβάλλοντος (Γράφημα 7).

Γράφημα 7. Απόψεις των συμμετεχόντων σχετικά με τη σοβαρότητα της τροχιάς ρύπανσης στην οποία βρίσκεται το περιβάλλον

Στη συνέχεια οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν «Πόσο σοβαρά θεωρούν τα ακόλουθα προβλήματα για τον πλανήτη», σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5 (1 = καθόλου σοβαρό, 5 = εξαιρετικά σοβαρό) και οι απαντήσεις φαίνονται στον Πίνακα 1.

Πίνακας 1. Αξιολόγηση της σοβαρότητας των παρακάτω προβλημάτων για τον πλανήτη (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου σοβαρό, 5 = εξαιρετικά σοβαρό)

	Mean	Min	Max	St.dev
Η ρύπανση των θαλασσών με πλαστικά	4,40	1	5	0,85
Η διαχείριση των σκουπιδιών (ανεξέλεγκτη εναπόθεση τους κλπ)	4,28	1	5	0,93
Η κλιματική αλλαγή	4,27	1	5	0,95
Η φτώχεια και η έλλειψη φαγητού	4,21	1	5	0,93
Η έλλειψη πόσιμου νερού	4,17	1	5	0,92
Η προσφυγική κρίση	4,14	1	5	0,98
Η ρύπανση του αέρα	4,12	1	5	1,04
Η διατήρηση της βιοποικιλότητας	4,11	1	5	1,00
Η αποδάσωση	4,06	1	5	0,99
Η ανεπαρκής εκπαίδευση	4,03	1	5	0,91
Οι ένοπλες συγκρούσεις (πόλεμοι κλπ)	4,01	1	5	0,99
Η οικονομική κρίση	3,94	1	5	0,96
Η εξάπλωση μολυσματικών ασθενειών	3,74	1	5	1,06
Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού	3,66	1	5	0,99

Έπειτα, απάντησαν σε μια κλίμακα από το 1 (καθόλου σοβαρό) έως το 5 (εξαιρετικά σοβαρό) πόσο σοβαρές είναι οι παρακάτω προκλήσεις για τον πλανήτη (Πίνακας 2).

Πίνακας 2. Αξιολόγηση της σοβαρότητας των παρακάτω προκλήσεων για τον πλανήτη (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου σοβαρό, 5 = εξαιρετικά σοβαρό)

	Mean	Min	Max	St.dev
Η ρύπανση της θάλασσας (πλαστικά, υγρά απόβλητα κα)	4,49	1	5	1,48
Η κλιματική αλλαγή (και οι επιπτώσεις της όπως ξηρασίες, πλημμύρες, ακραία καιρικά φαινόμενα, άνοδος της στάθμης της θάλασσας)	4,45	1	5	1,48
Η αύξηση των ποσοτήτων των σκουπιδιών	4,41	1	5	1,50
Η ρύπανση του πόσιμου νερού	4,39	1	5	1,49
Η ρύπανση του αέρα	4,31	1	5	1,48
Η αποδάσωση	4,23	1	5	1,49
Τα απειλούμενα είδη	4,16	1	5	1,50
Η διάβρωση των ακτών	3,92	1	5	1,50

Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν, σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5 (1 = καθόλου σοβαρό, 5 = εξαιρετικά σοβαρό), τη σοβαρότητα μιας λίστας από προβλήματα σε εθνικό επίπεδο (Πίνακας 3).

Πίνακας 3. Αξιολόγηση της σοβαρότητας των παρακάτω προβλημάτων για την Ελλάδα (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου σοβαρό, 5 = εξαιρετικά σοβαρό)

	Mean	Min	Max	St.dev
Η ρύπανση των θαλασσών με πλαστικά	4,17	1	5	1,09
Η οικονομική κρίση	4,15	1	5	0,96
Η διαχείριση των σκουπιδιών (ανεξέλεγκτη εναπόθεση τους κλπ)	4,14	1	5	1,04
Η προσφυγική κρίση	4,09	1	5	1,05
Η ανεπαρκής εκπαίδευση	3,98	1	5	1,02
Η ρύπανση του αέρα	3,89	1	5	1,18
Η κλιματική αλλαγή	3,85	1	5	1,12
Η φτώχεια και η έλλειψη φαγητού	3,74	1	5	1,23
Η αποδάσωση	3,73	1	5	1,23
Η εξάπλωση μολυσματικών ασθενειών	3,26	1	5	1,36
Η έλλειψη πόσιμου νερού	3,26	1	5	1,47
Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού	3,00	1	5	1,41
Οι ένοπλες συγκρούσεις (πόλεμοι κλπ)	2,79	1	5	1,52

Από την άλλη πλευρά, στον Πίνακα 4 απεικονίζονται οι απόψεις των Σκυριανών σχετικά με τη σοβαρότητα των περιβαλλοντικών προκλήσεων που αντιμετωπίζει η Ελλάδα.

Πίνακας 4. Αξιολόγηση της σοβαρότητας των παρακάτω προκλήσεων για την Ελλάδα (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου σοβαρό, 5 = εξαιρετικά σοβαρό)

	Mean	Min	Max	St.dev
Η αύξηση των ποσοτήτων των σκουπιδιών	4,23	1	5	0,94
Η ρύπανση της θάλασσας (πλαστικά, υγρά απόβλητα κλπ)	4,22	1	5	0,95
Η κλιματική αλλαγή (και οι επιπτώσεις της όπως ξηρασίες, πλημμύρες, ακραία καιρικά φαινόμενα, άνοδος της στάθμης της θάλασσας)	4,04	1	5	1,04
Η αποδάσωση	4,04	1	5	1,04
Η ρύπανση του αέρα	4,00	1	5	1,05
Η ρύπανση του πόσιμου νερού	3,96	1	5	1,08
Η διάβρωση των ακτών	3,85	1	5	1,19
Τα απειλούμενα είδη	3,77	1	5	1,14

Στην ερώτηση ποιο θεωρούν ως το σημαντικότερο περιβαλλοντικό πρόβλημα που αντιμετωπίζει το νησί τους, οι κάτοικοι της Σκύρου στην πλειοψηφία τους (70%) απάντησαν τη «διαχείριση των αποβλήτων», ενώ ένα ποσοστό της τάξεως του 24% απάντησε τη ρύπανση των θαλασσών με πλαστικά.

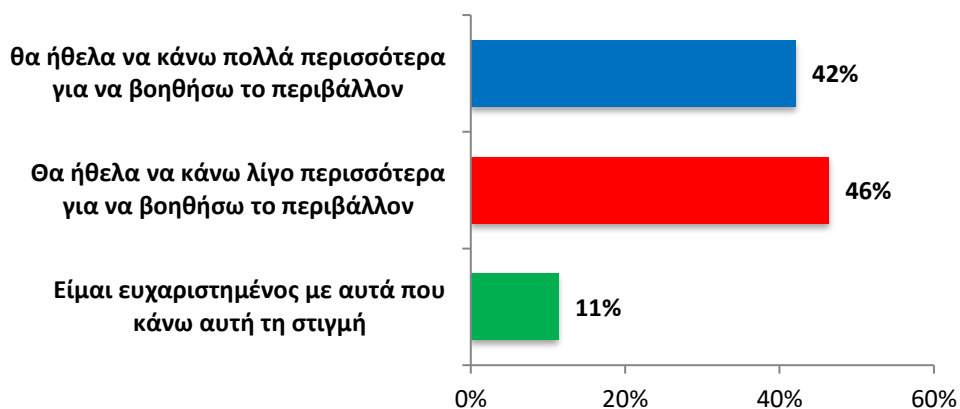
Παράλληλα οι κάτοικοι κλήθηκαν να αξιολογήσουν τη σοβαρότητα μια δοσμένης λίστας ζητημάτων για τη Σκύρο και οι απαντήσεις τους φαίνονται στον Πίνακα 5.

Πίνακας 5. Αξιολόγηση της σοβαρότητας των παρακάτω προβλημάτων για τη Σκύρο (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου σοβαρό, 5 = εξαιρετικά σοβαρό)

	Mean	Min	Max	St.dev
Η διαχείριση των σκουπιδιών (ανεξέλεγκτη εναπόθεση τους κλπ)	4,17	1	5	1,16
Η ανεπαρκής εκπαίδευση	4,00	1	5	1,22
Η ρύπανση των θαλασσών με πλαστικά	3,99	1	5	1,38
Η κλιματική αλλαγή	3,30	1	5	1,29
Η οικονομική κρίση	3,14	1	5	1,21
Η αποδάσωση	3,13	1	5	1,41
Η ρύπανση του αέρα	3,05	1	5	1,44
Η έλλειψη πόσιμου νερού	3,01	1	5	1,62
Η φτώχεια και η έλλειψη φαγητού	2,41	1	5	1,18
Η εξάπλωση μολυσματικών ασθενειών	2,35	1	5	1,41
Η αύξηση του παγκόσμιου πληθυσμού	2,16	1	5	1,22
Η προσφυγική κρίση	2,12	1	5	1,32
Οι ένοπλες συγκρούσεις (πόλεμοι κλπ)	1,99	1	5	1,33

Συμμετοχή και πρόθεση για συμμετοχή των κατοίκων της Σκύρου

Πάνω από 3 στους 4 κατοίκους της Σκύρου (77%) ανησυχούν για την ποιότητα του περιβάλλοντος του νησιού, ενώ όπως καταδεικνύεται από το Γράφημα 8 η συντριπτική πλειοψηφία (88%) των Σκυριανών θα ήθελε να συμβάλει περισσότερο στην προστασία του περιβάλλοντος. Παρά το γεγονός ότι σε ερώτηση που τέθηκε στους συμμετέχοντες στην έρευνα σχετικά με το «αν είναι διατεθειμένοι να συμμετέχουν σε δράσεις που βελτιώνουν ή προστατεύουν το περιβάλλον του νησιού» το 86% απάντησε θετικά, μόλις το 40% δήλωσε πως το έχει κάνει ήδη.

Γράφημα 8. Πρόθεση κατοίκων να συμβάλουν στην προστασία του περιβάλλοντος

Στη συνέχεια, οι συμμετέχοντες κλήθηκαν να αξιολογήσουν (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου, 5 = εντελώς) τις προθέσεις του να συμμετέχουν στη λύση των ζητημάτων του τόπου τους και τα αποτελέσματα των απαντήσεών τους απεικονίζονται στον Πίνακα 6.

Πίνακας 6. Αξιολόγηση της πρόθεσης των κατοίκων να συμβάλουν ατομικά στην λύση των ζητημάτων της Σκύρου, μέσα από τις παρακάτω δράσεις (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου, 5 = εντελώς)

	Mean	Min	Max	St.dev
Να κάνετε περισσότερη ανακύκλωση	4,38	1	5	0,90
Να μειώσετε την κατανάλωση νερού	4,34	1	5	0,95
Να αλλάξετε τον τρόπο ζωής σας στην καθημερινότητά σας	4,14	1	5	1,01
Να μειώσετε την κατανάλωση προϊόντων με πλαστικές συσκευασίες	4,14	1	5	0,98
Να μειώσετε την κατανάλωση ενέργειας	3,94	1	5	1,23
Να συμμετέχετε σε οργανώσεις και προγράμματα που προστατεύουν το περιβάλλον του νησιού	3,86	1	5	1,18

Τέλος, όσον αφορά την περιβαλλοντική εκπαίδευση, η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων (94%) θεωρεί πως πρέπει να υπάρχει περισσότερη εκπαίδευση σε θέματα περιβάλλοντος και μάλιστα εκδηλώνει ενδιαφέρον να παρακολουθήσει περιβαλλοντικά προγράμματα. Σε μια κλίμακα από το 1 (καθόλου) έως το 5 (πάρα πολύ) ο πίνακας 7 εκφράζει το βαθμό στον οποίο εκδηλώνουν ενδιαφέρον να παρακολουθήσουν διάφορα περιβαλλοντικά προγράμματα.

Πίνακας 7. Αξιολόγηση ενδιαφέροντος κατοίκων για να παρακολουθήσουν περιβαλλοντικά εκπαιδευτικά προγράμματα (σε μια κλίμακα από το 1 έως το 5, όπου 1 = καθόλου, 5 = πάρα πολύ)

	Mean	Min	Max	St.dev
Περιβαλλοντική υγεία	4,09	1	5	1,20
Διαχείριση φυσικών πόρων	4,03	1	5	1,18
Κλιματική αλλαγή	3,75	1	5	1,27
Αειφορική Διαχείριση	3,75	1	5	1,31
Βιοποικιλότητα	3,73	1	5	1,27
Οικολογία	3,69	1	5	1,27

Συμπεράσματα - Συζήτηση

Σήμερα, τα περιβαλλοντικά ζητήματα σε παγκόσμιο επίπεδο, δεν είναι πάντα ορατά και δεν γίνονται εύκολα αντιληπτά. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να στρέφουμε το ενδιαφέρον μας σε θέματα κυρίως τοπικού επιπέδου. Τα περιβαλλοντικά ζητήματα όμως δεν γνωρίζουν σύνορα και απειλούν ολόκληρη την ανθρωπότητα (Uyanik 2016). Διαπολιτισμικές μελέτες έχουν αποδείξει ότι συνήθως τα άτομα υποτιμούν τη σοβαρότητα των παγκόσμιων περιβαλλοντικών προβλημάτων, έχοντας την πεποίθηση ότι τα προβλήματα αυτά δεν πλήττουν άμεσα τον τόπο τους, ενώ θεωρούν υψίστης σημασίας τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στην περιοχή τους (Uzzell 2000, Schultz et al.2014, Ficko & Boncina 2019). Παρόμοια, η μικρή κοινωνία της Σκύρου παρά το γεγονός ότι αναγνωρίζει σε σημαντικό βαθμό την παγκοσμιότητα των περιβαλλοντικών ζητημάτων, αξιολογεί ως πολύ σοβαρά περιβαλλοντικά ζητήματα, τόσο σε τοπικό όσο σε εθνικό αλλά και σε παγκόσμιο επίπεδο, τη ρύπανση των θαλασσών από πλαστικά και τη διαχείριση των απορριμμάτων. Ειδικότερα, η διαχείριση των απορριμμάτων αποτελεί το πλέον σημαντικό πρόβλημα, σε τοπικό επίπεδο, με το 70% των κατοίκων να εκδηλώνει έντονο προβληματισμό. Ένα ποσοστό που ξεπερνά κατά πολύ τα αντίστοιχα ποσοστά των Ελλήνων και των Ευρωπαίων από τις έρευνες του Έργου LIFE-IP 4 NATURA και του Ευρωβαρόμετρου, αντίστοιχα.

Είναι γεγονός ότι η ανησυχία για το περιβάλλον αποτελεί καθοριστικό παράγοντα για τη διαμόρφωση φιλο-περιβαλλοντικής στάσης αλλά και την ενίσχυση της επιθυμίας τους να αποκτήσουν τα απαραίτητα εφόδια, προκειμένου να συμμετάσχουν ενεργά για την προστασία του περιβάλλοντος (Skanavis & Sakellari 2007). Παράλληλα, η περιβαλλοντική εκπαίδευση ενθαρρύνει τους εκπαιδευόμενους να συμμετάσχουν στη λήψη περιβαλλοντικών αποφάσεων, μιας και τους εφοδιάζει με πληροφορίες και γνώσεις, διαμορφώνει στάσεις, αξίες και συμπεριφορές, τους εφοδιάζει με ικανότητες δράσης και κριτικής αξιολόγησης και, τέλος, τους ενθαρρύνει να αναπτύξουν ενεργό δράση είτε ατομικά είτε συλλογικά, για την επίλυση των περιβαλλοντικών ζητημάτων (Τσαμπούκου – Σκαναβή 2004, Καρακολίδου 2012). Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της Σκύρου θεωρεί πολύ σοβαρή έως επικίνδυνη την τροχιά ρύπανσης στην οποία βρίσκεται το περιβάλλον γενικά, ενώ πάνω από το 75% εκφράζει την ανησυχία του για την ποιότητα του περιβάλλοντος τους νησιού. Παρόλα αυτά, αν και η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων δηλώνει πως θα ήθελε να συμβάλει στην προστασία του περιβάλλοντος και να συμμετάσχει σε δράσεις που βελτιώνουν ή προστατεύουν το φυσικό περιβάλλον του νησιού, ούτε οι μισοί από αυτούς δεν το έχουν κάνει ήδη πράξη. Πιθανόν αυτό να οφείλεται στην ελλιπή τους εκπαίδευση. Σύμφωνα με τους Masud και Kari (2015) κοινωνίες με χαμηλά επίπεδα εκπαίδευσης δείχνουν σημαντικά λιγότερη υποστήριξη για τη διατήρηση και την προστασία του

περιβάλλοντος από εκείνες με υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης. Τα άτομα με υψηλότερα επίπεδα εκπαίδευσης έχουν περισσότερες πιθανότητες να συμμετάσχουν σε περιβαλλοντικές δράσεις και να αναπτύξουν φιλο-περιβαλλοντική συμπεριφορά (Masud & Kari 2015). Όπως καταδεικνύουν τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας, μόνο το 50% των Σκυριανών κατοίκων είχαν επίπεδο μόρφωσης τριτοβάθμιας εκπαίδευσης και πάνω. Θετικό βέβαια παρουσιάζεται το γεγονός ότι αξιολογούν ως πολύ σοβαρό το ζήτημα της ανεπαρκούς εκπαίδευσης στη Σκύρο, κάτι το οποίο συμβαδίζει τόσο με την άποψη της συντριπτικής πλειοψηφίας ότι πρέπει να υπάρχει περισσότερη εκπαίδευση σε θέματα περιβάλλοντος όσο και με την προθυμία τους να παρακολουθήσουν περιβαλλοντικά εκπαιδευτικά προγράμματα. Το γεγονός αυτό πολύ πιθανόν να εξηγείται από την δράση του προγράμματος Skyros Project στο νησί, μέσα από τις δράσεις του οποίου οι Σκυριανοί πολίτες αναγνωρίζουν την αξία της εκπαίδευσης και τη συμβολή της στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος της περιοχής τους.

Τέλος, οι πολίτες, ανεξάρτητα από το μορφωτικό τους επίπεδο και την κοινωνικο-οικονομική τους κατάσταση, στην πλειονότητά τους ευαισθητοποιούνται σε ένα ζήτημα, όταν το ζήτημα αυτό πιστεύουν ότι τους αφορά άμεσα (Τσαμπούκου – Σκαναβή 2004). Αυτό γίνεται φανερό και στην περίπτωση των κατοίκων της Σκύρου, οι οποίοι παρουσιάζονται διατεθειμένοι, να κάνουν περισσότερη ανακύκλωση σε ατομικό επίπεδο, για να συμβάλουν στη λύση των ζητημάτων, κάτι το οποίο συμβαδίζει με το πλέον σημαντικό ζήτημα που έχουν αξιολογήσει σε τοπικό επίπεδο, αυτό της διαχείρισης των σκουπιδιών.

Συμπερασματικά, η ανησυχία των πολιτών για τοπικά περιβαλλοντικά ζητήματα που τους αφορούν άμεσα και η πρόθεσή τους για αλλαγή συμπεριφοράς και ανάληψη ενεργού δράσης για τη λύση των ζητημάτων αυτών, μπορούν να αποτελέσουν εφελκυστικό για την ενημέρωση και ευαισθητοποίησή τους για το σύνολο των περιβαλλοντικών ζητημάτων σε παγκόσμιο επίπεδο. Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας δίνουν τη δυνατότητα στους λήπτες αποφάσεων να κατανοήσουν ότι οι πολίτες είναι διατεθειμένοι να συμμετέχουν σε δράσεις προστασίας του περιβάλλοντος, με την προϋπόθεση όμως ότι θα προηγηθούν προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης προσαρμοσμένα σε κάθε περιοχή ξεχωριστά. Μέσω των προγραμμάτων αυτών, τα οποία θα δίνουν την πραγματική διάσταση των περιβαλλοντικών ζητημάτων, θα μπορέσει να τεθεί η βάση για τη σωστή ενημέρωση και ευαισθητοποίηση των τοπικών κοινωνιών, και τη δημιουργία περιβαλλοντικά ενεργών πολιτών που θα μάχονται για τη βιωσιμότητα του πλανήτη, του κοινού μας «σπιτιού».

Βιβλιογραφία

I. Ελληνόγλωσση

- ΕΚΠΑΑ (2018). Ελλάδα, Έκθεση Κατάστασης Περιβάλλοντος 2018. Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Περιβάλλοντος και Αειφόρου Ανάπτυξης.
- Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ) (2014). Αριθμ. ΓΠ-191 Τροποποίηση της Απόφασης με αριθμό 11247/28.12.2012 (ΦΕΚ 3465/Β'/28.12.2012) και θέμα «Αποτελέσματα της Απογραφής Πληθυσμού-Κατοικιών 2011 που αφορούν στο Μόνιμο Πληθυσμό της Χώρας, Διαθέσιμο στο: http://www.statistics.gr/documents/20181/1210503/FEK_monimos_rev.pdf/125204a0-726f-46fe-a141-302d9e7a38dc
- Καρακολίδου, Μ. (2012). Περιβαλλοντική Ευαισθητοποίηση, Μελέτη Περίπτωσης, Δήμου Σερρών, Χαροκόπειο Πανεπιστήμιο, Αθήνα.
- Τσαμπούκου – Σκαναβή, Κ. (2004). Περιβάλλον και Επικοινωνία – Δικαίωμα στην Επιλογή. Αθήνα: Καλειδοσκόπιο.
- Τζαμπερή, Ν. (2010). Εκπαίδευση για το Περιβάλλον και η Συμβολή της στη Διαμόρφωση Φιλοπεριβαλλοντικής Στάσης με Στόχο τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, ΑΤΕΙ Κρήτης, Ηράκλειο.
- WWF Ελλάς (2009). Το αύριο της Ελλάδας: Επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην Ελλάδα κατά το άμεσο μέλλον. Αθήνα. Ανακτήθηκε στις 3 Ιουλίου 2019 από https://www.wwf.gr/images/pdfs/wwf-to_avrio_tis_elladas.pdf
- WWF Ελλάς (2018). Ολοκληρωμένες Δράσεις για την Διατήρηση και Διαχείριση των Περιοχών του Δικτύου Natura 2000, των Ειδών των Οικοτόπων και των Οικοσυστημάτων στην Ελλάδα. Ανακτήθηκε στις 5 Ιουλίου 2019 από: <https://edozoume.gr/wp-content/uploads/2019/02/WWF-NATURA-2000-FINAL.pdf>

II. Ξενόγλωσση

- Briguglio, V. & Briguglio, L. (2002). Sustainable tourism in small islands. The case of Malta. In C. F. Di & V. Balaji (Eds.), *Tourism, biodiversity and information*. Leiden, The Netherlands: Backhuys.
- Calado, H., Fonseca C., Vergílio, M., Costa A., Moniz F., Gil A. & Dias J. A. (2014). Small Islands Conservation and Protected Areas, *Journal of Integrated Coastal Zone Management*. Vol 14, No. 2, pp. 167-174.
- Cengiz, C. & Dagli, P. K. (2016). The Examination of the Level of Resident Perception towards Environmental Problems: Bartin City (Turkey). *International Conference on Engineering and Natural Science*. 24-28 May, Serajevo, pp. 2521-2527.
- Chourdi, B. S., Baawain, M., Al-Sidairi, A., Al-Nadabi, H. & Al-Zeidi, K. (2016). Perception, knowledge and attitude towards environmental issues and management among residents of Al-Suwaiq Wilayat, Sultanate of Oman. *International Journal of Sustainable Development & World Ecology*. Vol. 23, No. 5, pp. 433-440.

- Cullen, R., Dakers, A., Meyer-Hubbert, G. (2004). Tourism, water, wastewater and waste services in small towns: Research project funded by the Ministry of Economic Development and the Canterbury Development Corporation. Lincoln N.Z: Tourism Recreation Research and Education Centre, Lincoln University.
- Encyclopedia Britannica (2019). Skyros Island, Greece. Available at: <https://www.britannica.com/place/Skyros>.
- European Commission (2017). Special Eurobarometer 468 - Attitudes of European citizens towards the environment. Ανακτήθηκε στις 20 Ιουνίου 2019 από: https://mehi.hu/sites/default/files/ebs_468_en_1.pdf
- EEA, European Environment Agency (2017). Climate change, impacts and vulnerability in Europe 2016. An indicator-based report (No 1/2017). Luxembourg: Publications Office of the European Union.
- EEA, European Environment Agency (2019a). Municipal waste by waste management operations. Ανακτήθηκε στις 25 Ιουνίου 2019 από: https://appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do?dataset=env_wasmun&lang=en
- EEA, European Environment Agency (2019b). Recycling of municipal waste. Ανακτήθηκε στις 30 Ιουλίου 2019 από: https://www.eea.europa.eu/airs/2018/resource-efficiency-and-low-carbon-economy/recycling-of-municipal-waste?fbclid=IwAR2YJFNrKBOB_RUg6N19xZIPP5TTtq25MA7B_ttsGAXJQQs1whSPuaD5yRs
- Ficko, A. & Andrej, B. (2019). Public attitudes toward environmental protection in the most developed countries: The Environmental Concern Kuznets Curve theory. *Journal of Environmental Management*. Vol. 231, pp. 968–981.
- Global Footprint Network (2019). Earth Overshoot Day 2019 is July 29th, the earliest ever. Ανακτήθηκε στις 30 Ιουλίου 2019 από <https://www.footprintnetwork.org/2019/06/26/press-release-june-2019-earth-overshoot-day/>
- Giannaros, T. M., Kotroni, V., Lagouvardos, K. & Matzarakis, A. (2018). Climatology and trends of the Euro-Mediterranean thermal bioclimate. *International Journal of Climatology*. Vol. 38, No. 8, pp. 3290–3308.
- Haines, A. & Ebi, K. (2019). The Imperative for Climate Action to Protect Health. *New England Journal of Medicine*. Vol 380, No. 3, pp 263–273.
- Hassan, R., Scholes, R. & Ash, N. (eds.) (2005). *Ecosystems and Human Well-being: Current State and Trends*. Volume 1, 23p., Millennium Ecosystem Assessment, Island Press, Washington, D.C., U.S.A.
- Law, M. M. S., Hills, P. & Hau, B. C. H. (2017). Engaging employees in sustainable development—a case study of environmental education and awareness training in Hong Kong. *Business Strategy and the Environment*. Vol. 26, No. 1, pp. 84-97.
- Masud, M.M. & Kari, F.B. (2015). Community attitudes towards environmental conservation behaviour: an empirical investigation within MPAs, Malaysia. *Marine Policy*. Vol. 52, pp. 138–144.
- Lavers, J. L. & Bond, A. L. (2017). Exceptional and rapid accumulation of anthropogenic debris on one of the world’s most remote and pristine islands.

- Proceedings of the National Academy of Sciences. Vol. 114, No. 23, pp. 6052–6055.
- Petrakopoulou, F. (2015). Green Energy for Islands: Demographics, Geography, Economy and Energy Statistics of Skyros, IEF Project GENERGIS 332028, Unit of Environmental Science and Technology, National Technical University of Athens.
- Peycheva, D., Potzschke, J., Hall, T. D. & Ratering, H. (2014). Attitudes towards Environmental issues: Empirical evidence in Europe and United States. Transworld Paper. No. 3, p. 56.
- Skanavis, C. & Sakellari, M. (2007). Assessment of environmental intention of journalists. *Applied Environmental Education and Communication*. Vol. 6, Issue 3-4, pp. 233-240.
- Rietbergen, S., Hammond, T., Sayehg, C. & Mooney, K. (2008). Island voices - island choices: developing strategies for living with rapid ecosystem change in small islands. 40p., Ecosystem management series, 6th Ed. IUCN.
- Sheldon, P. J. (2005). The Challenges to Sustainability in Island Tourism, School of Travel Industry Management, University of Hawaii, Occasional Paper 2005-01.
- Schultz, P. W., Milfont, T. L., Chance, R. C., Tronu, G., Luís, S., Ando, K., Rasool, F., Roose, P. L., Ogunbode, C.A., Castro, J., Gouveia, V. V. (2014). Cross-cultural evidence for spatial bias in beliefs about the severity of environmental problems. *Environmental Behaviour*. Vol. 46, pp. 267–302.
- Stylidis, D., Terzidou, M., Terzidis, K. (2007). Island tourism and its socio - economic impacts. Poster session presented at Management of Innovative Business, Education & Support systems International Conference, 29-30 September, Larissa, Greece.
- Tunprawat, C., Rugwongwan, Y. & Singhirunnusorn, W. (2017). The Distinction of Personal Factors on Perception of Environmental Problems: Thai adolescence. *Environment-Behaviour Proceedings Journal*. Vol. 2, No. 6, pp. 383-394.
- Uyanik, G. (2016). Effect of Environmental Education Based on Transformational Learning Theory on Perceptions towards Environmental Problems and Permanency of Learning. *International Electronic Journal of Environmental Education*. Vol. 6, No. 2, pp. 126-140.
- United Nations (2019a). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *World Population Prospects 2019: Highlights (ST/ESA/SER.A/423)*.
- United Nations (2019b). Department of Economic and Social Affairs, Population Division. *World Urbanization Prospects 2018: Highlights (ST/ESA/SER.A/421)*.
- Uzzell, D. L (2000). The psycho-spatial dimension of global environmental problems. *Journal of Environmental Psychology*. Vol. 20, pp. 307–318.
- Valavanidis, A., Vlachogianni, T., Loridas, S. & Fiotakis, K. (2015). Atmospheric pollution in urban areas of Greece and economic crisis. Trends in air quality and atmospheric pollution data, research and adverse health effects, pp. 1-26.
- Valavanidis, A. & Vlachogianni, T. (2011). The most important and urgent environmental problems in Greece in the last decade (2000-2010). Ανακτήθηκε στις 2 Μαΐου 2019 από: http://195.134.76.37/scinews/Reports/Rep_Env_problems2000-10.htm.
- Vastola, V., Russo, A. & Vurro, C. (2017). Dealing with cultural differences in environmental management: Exploring the CEP-CFP relationship. *Ecological Economics*. Vol. 134, pp. 267-275.

Vivero, J. (1995). Atlantic archipelagic regions: self-government and ocean management in the Azores, Madeira and Canary Islands. *Ocean & Coastal Management*. Vol. 27, Issue. 1-2, pp. 47-71.